

Neutralitetskrænkelsen ved Bjerregård 1. september 1917

Manuskript af strandfoged *P. Chr. Dahl*

Den 1. september 1917 om morgenen, blev vi vækket ved en voldsom kanonade fra havet. Min fader råbte ind ad sovekammerdøren til mig, at jeg skulle løbe op og se hvad de lavede. Det var en smuk septembermorgen med flov vestlig Vind. Jeg løb så stærk jeg kunne mod Havet. Der var et overdøvende spektakel fra nordvest. Folk løb mod havet fra alle ejendomme i Byen.

Da jeg var nået halvvejs derned, begyndte granaterne at ryge ind over klitterne, hvor de eksploderede. Jeg, og alle, der var undervejs til havet, vendte og løb så hurtigt vi kunne for at komme i dækning for granaterne. Jeg nåede velbeholdent hjem. I læ af gården fulgte vi nu i den kommende halve time med i det dramatiske skuespil. Vi kunne over klitterne se masterne af 4 strandede skibe. 2 med 100 alens mellemrum lige vest for gården, og 2 mere nordligt. Samtidig kunne vi gennem klitslugterne se masterne af hurtigsejlende skibe, som overdækkede byen med granater.

Gml. Bjerregård var den eneste gård, hvor der var installeret telefon. Vi havde 3 telefoner, statstelefonen, redningstelefonen og færgeriets telefon. Alle telefoner kimedede. Vore nabobyer var jo interesserede i vor skæbne. Da vi slet ikke kunne bedømme, hvor store kampstyrker, der var engageret, løb jeg ind og tog redningstelefonen for at blive orienteret om hvad der foregik. Min onkel, opsynsmanden ved redningsstationen i Haurvig, tog den. "Skyder de ikke hele byen ned?" næsten råbte han. "Jo, det ser snart sådan ud" svarede jeg, "hvad er det der foregår?" Min onkel havde fra klitbakkerne i Haurvig den bedste oversigt. 8 store engelske torpedobåde havde fra nordvest jaget 4 armerede minetrawlere og 2 undervandsbåde, hvoraf de fire mineskibe var strandet. Denne meddelelse beroligede mig betydeligt, for når tyskerne var så underlegne, at de var flygtet ind på revlerne, måtte man gå ud fra, at det hensynsløse bombardement af byen snart ville ophøre.

Hvorvidt, der var sket ulykker i Bjerregård kunne jeg ikke udtale mig om. Byen var næsten dækket af et røgtæppe fra de mange granatnedslag. Hvordan stillingen var ombord kunne jeg ikke sige noget om, men jeg meddelte min onkel, at vi kunne se tyskerne i stort tal søge læ i havklitterne. Onkel fortalte, at han telefonisk havde rekvireret politik, læger og ambulancer fra Ringkøbing. Jeg gik ud til mine forældre og de øvrige af gårdens folk og fortalte, hvad jeg havde fået at vide i telefonen. Vi iagttog i spænding begivenhedernes videre udvikling. Granaterne kom i salver, de faldt både på klittangen og i fjorden, hvor de opsendte store vandsøjler. Nogle slog ned på Tipper- og Værnege, ja de faldt helt ovre i den østlige del tæt til Fahlen kro.

To vandflyvermaskiner, som hørte til den tyske kampstyrke, fløj under kampen i lav højde over engene og fjorden for ikke at blive skudt ned. Pludselig efter en halv times forløb hørte bombardementet af klittangen op. Ilden blev rettet mod de strandede skibe, med det resultat, at der gik ild i to af dem, nemlig det næst-sydligste og det midterste. Jeg blev omgående sendt til havet for at skaffe et overblik over situationen. Da jeg var halvvejs, eksploderede minetrawleren "Heinrich Bruns". Eksplosionen var så voldsom, at der fløj store plader af skibssiden i retning af gården. Ved eksplosionen udviklede der sig en mægtig røgring, større i dia-

meteren end vor gård. Røgringen drev med den flove vestlige vind i 200 meters højde ned mod Gml. Bjerregaard og videre ud over fjorden.

I eksplosionsøjeblikket mødte jeg de første tyskere, der kom bærende med en tilskadekommen matros. Da røgringen drev ned over os råbte tyskerne, "Der Spuns". Jeg forklarede tyskerne, at de skulle bære den tilskadekomne ned til gården og skyndte mig videre. Ved havet mødte mig et syn, jeg aldrig har set magen til. Inden for en strækning af 4000 alen stod der 4 strandede dampskibe, hvoraf de to brændte. Jeg så nærmere på de to sydligste skibe, som stod på inderste revle 50 m fra hinanden. Så vidt jeg kunne skønne, var der ingen folk ombord på dem. Lige ud for de to skibe lå 2 drægtige, spejlbyggede skibsbåde og syd derfor to redningsflåder. Man kunne se, at tyskerne var løbet direkte fra bådene og flåderne og op i klitterne til dækning.

Medens jeg stod på stranden, gik der signalraketter op fra det andet brændende dampskib "Rintelen", som stod midt for byen. Jeg måtte formode, at der var folk ombord, og skyndte mig hjem. Her var de straks klar til at køre ud med raketapparaterne. Vi kørte direkte mod den brændende trawler, og ved ankomsten brændte skibet, så det var rødgloedende. Der var ingen mennesker at se om bord, og da forholdene var således, at der også kunne ventes en eksplosion, forlod vi "Rintelen". Vi havde bemærket, at man også her havde benyttet både og redningsflåde til landgangen. Vi traf folk, der mente, at alle var i land. Signalraketterne må være blevet antændt af branden.

Ved ankomsten til den nordligste stranding konstaterede vi, at besætningen her havde været udsat for betydeligt større far ved landgangen, end de øvrige 3 besætninger. Skibet her stod til at begynde med på anden revle og redningsbåden var ramt af en granat og var ubrugelig. De af besætningen, som ikke kunne være på flåden må alle omgående være sprunget i havet, da de ikke under disse forhold kunne blive ombord. Selv om havet var forholdsvis roligt, havde den sydgående kyststrøm dog ført dem ca. 200 meter sydpå.

Flere af skibsbesætningen var forkomne. Inde i klitterne arbejdede nogle tyske matroser med genoplivningsforsøg på en druknet matros. Vi fortsatte oplivningsforsøgene, men kunne forstå på tyskerne, at der ikke var nogen chance længere og opgav det. Strandfoged Ottosen hentede liget hjem til sin gård.

Medens vi opholdt os ved den nordligste stranding, kom de to undervandsbåde, som havde ligget neddykket under kampen, op til overfladen. De gik ganske langsomt tæt ind til kysten, besætningerne kom op og placerede sig langs skib på dækket. Her var der en tid signalforbindelse med en tysk officer fra en høj klit, hvorefter folkene på de to undervandsbåde svang huerne som farvel til kammeraterne inde på land. Undervandsbådene opdykkede sydpå langs kysten. De to vandflyvemaskiner kom, så snart skydningen var forbi, tilbage til krigsskuepladsen. De fløj så lavt ind over klitterne, at de skræmte vore heste. Vandflyvemaskinerne forsvandt sammen med undervandsbådene, som de naturligvis skulle rekognoscere for.

Englænderne gik mod vest. De tyske marinere var for de flestes vedkommende søgt ned til byen, da skydningen ophørte, og de befandt sig så at sige på alle ejendomme i Bjerregård, hvor de kom i tør tøj og fik forplejning.

Ved den nordligste stranding, hvor vi opholdt os, var der enkelte hårdt medtagne matroser, som lå i klitterne. Det var særlig den lange svømmetur, som havde afkræftet dem. De blev ført ned til gårdene i den nordlige del af byen. Så vidt vi kunne skønne, var der ingen mennesker ombord i skibet, men da Haurvig redningsbåd ankom til strandingsstedet, fik skibets kap-

tajn, som opholdt sig på stranden, lyst til at komme ombord igen, hvad redningsmandskabet dog ikke kunne inklade sig på. Raketapparaterne skulle nu køres hjem igen.

Da der hjemme på gården ikke var andre end min gamle bedstefader og vor unge karl, bad min fader mig om at løbe igennem klitterne hjem. På den måde kunne jeg komme hjem før vognene. Vi var klar over, at gårdens centrale stilling med hensyn til telefon ville betyde, at vi kom under et voldsomt pres. Min fader bad min om, så snart jeg kom hjem, at sende et telegram til bestyreren for redningsvæsenet, så han kunne få et nogenlunde autentisk indtryk af begivenheden. Jeg sendte følgende telegram: "Fire tyske forpostskibe strandet vest og nordvest for stationen. Byen overdænget i 20 minutter med granater fra en engelsk flåde, så snart skydningen ophørte, førtes raketapparaterne til stranden, men samtlige besætninger, ca. 100 mand, var da kommet i land, en mand var druknet, hvor mange dræbte kendes ikke".

Det var ellers gået udmærket hjemme i de par timer, vi var på stranden. Der var selvfølgelig voldsomt pres på telefonen. Den syge mand, som jeg mødte, da jeg løb til stranden, var anbragt i min seng. Herredsfoged Fabricius og herredsfuldmægtig Kierbo med flere fra Ringkøbing ankom nu, og samtidig beslaglagde justitsministeriet telefonledningen fra Gml. Bjerregård til Ringkøbing, idet herredsfogden omtrent hele dagen var i forbindelse med ministeriet. Embedsmændene skulle have autentiske, detaljerede oplysninger om den grove neutralitetskrænkelse og samtidig følge begivenhedernes videre udvikling.

Ved middagstid ankom 5 tyske torpedojagere. Vinden var begyndt at friske op fra vest, og søen rejste sig. De tyske torpedobåde lagde sig ud for de strandede skibe. Ud for de sydligste to skibe blev en redningsbåd bemannet med 10 mand, som roede ind til den sydligste trawler, "Crefeld". Her gik de ombord og smed en levende og en død gris i havet. Den levende svømmede i land, og den døde drev i land. Derefter gjorde de 10 marinesoldater fra torpedobåden landgang på kysten. Samtidig blev der fra en anden torpedobåd firet en jolle ned til den nordligste trawler med en mand ombord. Jollen kæntrede, da den kom ind i brændingen, og medens man fra torpedobåden halede jolle til borde igen, svømmede matrosen i land, hvor redningsfolkene fra Haurvig hjalp ham ind.

Så snart den ny landgang kom til Justitsministeriets kendskab, blev der udstedt ordre til, at tyskerne ikke måtte forlade kysten igen. Jeg blev af herredsfoged Fabricius sendt til stranden for at aflevere ordren til herredsfuldmægtig Kierbo. Han læste ordren op for de 10 torpedobådsmarinere. Løjtnanten bad om lov til at signalere dette til torpedobådene, samt at få lov til at uskadeliggøre nogle tidsbomber, som de havde i redningsbåden. Det fik han lov til. Der var efterhånden kommet så mange tilskuere til det sydligste strandingssted, at det kneb med at holde så stort et stykke af stranden fri, at tidsbomberne kunne uskadeliggøres. Det gik dog fint, der var 3 bomber, og de var indstillet på at de gik med et minuts mellemrum. Jeg tør nok antyde, at der blev mere plads ved de to sidste eksplosioner.

De 10 tyskere fik ordre til at følge med mig hjem. De havde ingen middagsmad fået, så der blev bagt en stor æggekage til dem, og det gav højt humør. Jeg antager, at det var ved 1-tiden, jeg var ved stranden med interneringsordren til torpedobådssoldaterne. Jeg har aldrig før eller senere set så mange folk på Bjerregård strand. Der var mennesker alle vegne på havklitterne inden for de strandede skibe og på stranden ved hvert af de strandede skibe.

I de tidlige morgentimer var kampen set og hørt mange mil ind i landet, og rygterne var nået endnu længere. Ved Nymindegab gik foruden færgeriet næsten alle disponible både i færgefart hele dagen. Fra Bork kom mange roende tværs over fjorden, og langs klitten nordfra kom der et stort antal cyklister. Bortset fra læger og øvrighed, tror jeg ikke der var mange kørende,

da benzinrationeringen virkede. Der var dog enkelte journalister på motorcykel. Ved to-tiden kom dampskibet "Prins Hamlet", der lagde til ved grønne Odde. Da de lave enge stod i vand-sjap, måtte alle af med sko og strømper, men de tog det med højt humør. Jeg var sendt der-ned med en besked til amtmand Hårløv, som var blandt passagererne.

Da man ude på torpedobådene havde fået besked om, at de landsatte folk var interneret, for-lod fartøjerne kysten, og stod sydvest ud. Deres mission har sikkert været at bjerge skibene eller at ødelægge dem, men nu da det på grund af vind og sø var mislykkedes, var det på en måde en lettelse af se dem forsvinde. Den mulighed var til stede, at englænderne kunne komme igen. Det danske inspektionsskib "Absalon" var kommet fra Esbjerg, som vagt for vor neutralitet og lå nu på sin ensomme post, mens vind og sø tiltog.

Herredsfoged Fabricius havde her på Gml. Bjerregård en travl dag. Der skulle skaffes en no-genlunde autentisk skildring af neutralitetskrænkelsen, og man skulle have klarlagt, hvor mange mennesker, tyskerne havde mistet.

Det viste sig hurtigt, at Bjerregård by var sluppet mirakuløst heldigt fra bombardementet. In-gen af byens beboere var dræbt eller såret. Hele byen havde været udsat for granatnedslag, det var overvejende 10 centimeter sprænggranater, som var brugt. Der benyttedes også 20mm sprænggranater, som væsentligt var tidsindstillede og eksploderede i luften. Ingen af gårdene var direkte ramt, men mange steder i gårdenes umiddelbare nærhed var der bombe-nedslag. Der skete dog større og mindre skader f.eks. i Kr. Kristensens gård i det nordlige Bjerregård, hvor flere granatnedslag i stuehusets nærhed splintrede vindueskarme og ruder og kvindfolkene var stærkt chokerede. At byen slap så let, skyldtes nok den omstændighed, at folk enten var i læ eller kom i læ.

Under selve kampen faldt en kreperet 10 cm. granat lige nord for vor vippebrønd, den lå på jorden og skinnede som sølv. Vor unge karl, som stod i læ sammen med os, løb ned og bøje-de sig over den, hvorefter han løb tilbage. "Hvorfor tog du den ikke med?" spurgte jeg ham, "den kogte" svarede han. Han havde spyttet på den. Senere da den var afkølet, tog vi den hjem, men samme eftermiddag tog amtmand Hårløv den som autentisk bevis for neutralitets-krænkelsen. Jeg fandt senere andre kreperede granater, som jeg har stående som souvenirs. Syd for vore gård blev et får dræbt af en 10 cm. sprænggranat. I fjorden faldt der en regn af granater. Da der på grund af det tidlige tidspunkt ingen fiskere var på fjorden, skete der ingen skade. En del jægere var i farezonen, men slap dog nådigt fra det, derimod druknede 4 heste, som blev skræmt ud i fjorden.

Var Bjerregård folk sluppet mirakuløst heldig fra bombardementet, gjorde det samme sig også gældende for tyskerne vedkommende. Kun fire syge var sendt på sygehuset i Ringkøbing. Tyskerne var spredt alle vegne og blev ivrigt interviewet af journalisterne. Mange af marinerne havde deltaget i Jyllandslaget og fremviste gerne deres Jernkors. Man kunne ikke undlade at have en vis beundring for disse mennesker, som havde overlevet verdens største søslag, og nu var sluppet mirakuløst heldigt i land trods den store overmagt.

Det eneste tyskerne savnede, var øjensynligt tobak. Vi havde på strandspladsen et stort parti planker liggende klar til auktion. Oven på disse planker havde tyskerne spredt deres tobak til tørring, idet det var blevet blødt ved landgagen, men trods ihærdigt arbejde ville tørringen ikke lykkes. Denne mangel blev på nogen måde afhjulpet af de mange tilskuere, enten med en cigar eller en cigaret eller et pibestop. Alt blev modtaget med taknemmelighed.

Så snart herredsfoged Fabricius ankom til Gml. Bjerregård, forlangte han at tale med den ty-ske chef. Vi viste ikke hvor han var, men fandt ham hos Toldopsynsmand A. Hejde. Han kom

omgående til stedet. Han havde fået tørt tøj henne hos Hejde og havde afsluttet påklædningen med at have skjorten uden for bukserne, hvad vi morede os over. Han præsenterede sig som overløjtnant Tuuns, men udover at han var eskadrens chef og fører af "Crefeld", ville han ikke udtale sig, før den tyske konsul kom til stede.

Konsul Laursen kom med hestekøretøj og nåede ikke frem før 2-tiden, man nu var overløjtnant Tuuns villig til at udtale sig. Han fortalte, at han var chef for de fire strandede forpostskibe "Admiral von Schröder", "Rinteln", "Henrich Bruns" og "Crefeld", og at den samlede besætning udgjorde 99 mand iberegner officerer. Flotillen havde station på List, hvorfra den var gået ud for at eskortere de 2 undervandsbåde nordpå. På højde med Årgab var de blevet angrebet af 8 engelske destroyere. Minefartøjerne flygtede ind på danske territorium, men da englænderne fortsatte beskydningen gav chefen ordre til at styre sydøst for at afgive det mindste mål for fjenden. De holdt kursen til de stødte på revlerne ved Bjerregård.

Til herredfogedens spørgsmål, om hvorvidt alle var reddet så nær som den druknede matros kunne overløjtnanten ikke udtale sig. Siden landgangen havde han ingen mulighed haft for at holde tal på folkene, da de var spredt over hele byen. Herredfogeden og overløjtnanten blev enige om, at den sikreste måde vilde være, at alle tyskerne mødte på Gml. Bjerregård. Selv om man var klar over, at den helt overvejende del af besætningen var reddet, hældte man dog hele dagen til at den anskuelse, at der kunne være savnede, men henimod aften, da alle skibbrudne var nået frem, kunne det konstateres, at tyskerne kun havde mistet den ene mand.

Det var oprindeligt meningen, at de tyske soldater skulle sejles til Ringkøbing om aftenen. Sandpumperen "Nymindegab" afgik til Bjerregård havn for at tage de strandede søfolk om bord, men da det mod aften satte ind med et voldsom regnvejr og tilmed blæste stærkt op, fandt man det ikke forsvarligt at bruge den mørke nat til sejladsen.

I løbet af aftenen var der til Gml. Bjerregård ankommet en afdeling infanteri på 35 mand til bevogtningstjeneste under løjtnant Falkentofts ledelse. Da de danske soldater ankom til Gml. Bjerregård, var vi helt gået ud for proviant, og soldaterne var sultne og udkørte efter marchturen. Vi måtte have ekstra fæрге efter proviant.

Det var efterhånden blevet hen på de små timer, og det måtte sørges for natlogi til de mange mennesker. På Gml. Bjerregård var problemet særlig vanskeligt, fordi mange af tyskerne fra den nordlige del af byen ikke kunne komme tilbage for uvejret, de måtte blive her. Problemet blev dog løst, det var trods alt sommerdage. Herredsfogden og så mange af gæsterne som muligt fik gæsteværelserne.

Tyskerne dannede vi soveværelser til inde på gulvene i laden, og til de danske soldater blev der redt halm i den lille port. Da jeg og vor unge karl ud på aftenen søgte logiplads, traf vi flere steder i udhusene fremmede, som ikke havde anden mulighed end at snige sig ind på gården. Alle tog det primitive logi med tilfredshed, trætte og søvnige som de var. Men var gæsterne trætte, så var gårdens folk det ikke mindre, især kvindfolkene. Endelig langt over midnat kunne vi selv gå til ro. Da Klaus, vor unge karl, ville gå i seng, lå der en dansk og en tysk soldat i den. Han lagde sig midt imellem dem. Jeg måtte snige mig ind i et lille sovekammer. I stuen indenfor lå tyskerne på gulvet og sang "Deutschland über alles".

Selv om gården vel nok i sin dengang over hundredårige historie flere gange har huset et stort og blandet selskab, så blev der den nat slået en rekord i antal af gæster, som vanskeligt vil blive overgået i fremtiden. Tidligt om morgenen var alle tyske og danske soldater samt øvrighedspersonerne og andre fra Ringkøbing, som havde overnattet i Bjerregård, tilsagt til at

møde ved Bjerregård havn. Det blev en hård sejltur mod "Nymindegab" i det stormfulde vejr. Der var over 150 passagerer.

Særlig hård var det ved de danske infanterister, hvilket selvfølgelig morede de tyske marine-soldater, der vel nærmest kom til at agere bevogtnings-soldater, mens sejladserne stod på.

De tyske soldater og de danske infanterister blev foreløbig indkvarteret i Ringkøbing, senere blev de ført til Odense, hvor de forblev til krigens ophør. Overløjtnant Tuuns flygtede hjem til Tyskland, men de andre tyskere befandt sig godt i Odense. De gik frit omkring, enkelte af dem blev gift med danske piger og bosatte sig her i landet.

Da det natten til den 2. september stormede op fra vest, fik inspektionsskibet "Absalon", som stadig lå på vagt uden for revlerne, ordre til at søge nærmeste havn. Det var sikkert med blandede følelser, de påbegyndte sejladserne ned igennem det med drivminer spækkede farvand omkring Horns Rev, til Esbjerg.

Det nordligste skib, "Admiral von Schröder" stod i K. K. Nielsens stranden og drev ind på inderste revle, hvor det delvis kæntrede. Det midterste, "Rinteln", stod i Jeppe Klausens len og var overbordet hårdt raseret af branden, men skroget havde bortset fra englændernes beskydning ingen skade taget. De to sydligste i Chr. Rauhes og Chr. Kirks stranden stod kun 50 meter fra hinanden. "Heinrich Bruns" var ved eksplosionen blevet hårdt medtaget. Skroget var sprængt flere steder og skibet var allerede sunket dybt. "Crefeld" var ubeskadiget bortset fra de træffere, skroget havde fået under beskydningen. Det tyske krigsflag vajede endnu.

Det siger sig selv, at den danske regering sendte sin skarpeste protest til den engelske regering, som beklagede begivenheden og ydede fuld erstatning for den skade, som var voldt. Det var et stort held, at ingen danskere blev dræbt ved den tilsyneladende hensynsløse bombardering. Bjerregård-folkene fandt det tilstrækkelig erstatning, at man slap så nådigt. Sagen var dog ikke så enkelt set fra engelsk side. Det var en næsten daglig begivenhed hver morgen at se 2 eller 4 minefartøjer, som to og to havde hver sin opdukkede undervandsbåd bag efter sig. Trawlerne førte sikkert en wire med minesaks imellem sig, så de kunne føre undervandsbådene frelst igennem minefelterne langs den jyske vestkyst, hvorefter undervandsbådene i rum så var en dødelig fare såvel for de allieredes, som de neutrales søfart. Denne trafik langs den danske tre-mile grænse var næsten ikke til at stoppe uden at krænke Danmarks neutralitet, og selv om englænderne den morgen tilsyneladende var ganske overlegne må man ikke glemme, at tyskernes kampstyrke og bestod af to moderne undervandsbåde, som var neddykkede. Englændernes febrilske og hensynsløse beskydning af kysten må sikkert tilskrives den dødelige fare for at blive torpederet. Englænderne har ikke villet dræbe de tyske besætninger, hvad de meget let kunne have gjort, men derimod ladet granaterne gå oven over, indtil tyskerne var fra borde. Englænderne har måske tænkt at klittangen var ubeboet, eller at granaterne røg ind i fjorden. Så snart tyskerne havde søgt læ i klitterne, gav englænderne de fire skibe dødsstødet og forsvandt i vest. Den officielle engelske erklæring om søtræfningen lød: "Lette engelske søstridskræfter ødelagde i morges ved den jyske vestkyst 4 forpostskibe".

Det viste sig snart, at der allevegne i det område, hvor granaterne var faldet, lå en del forsagerer. Flere af dem blev i de første dage samlet op som souvenirs af de mange besøgende. Man måtte i landets blade føre folk opmærksomme på den fare de udsatte sig for. Om foråret blev såvel klittangen som Tipper- og Værneenge efterset af soldater og senere er der fundet enkelte granater.

Søtræfningen har sin historiske betydning derved, at det var den eneste gang, beboet dansk statsområde blev beskudt i denne krig.

Når jeg i min skildring kun svagt har antydnet kvindernes indsats, kan jeg tilføje, at selv om kvinderne på Gml. Bjerregård tit har været udsat for dage, da der skete meget, så kunne denne dag slet ikke måle sig med 1. september. Da vi havde nået midnat, befalede herredsfoged Fabricius min moder at få i seng. Han kunne se, at hun lige var på grænsen af det tilladelige, et menneske kunne udsættes for.